

Παρουσίαση της εισήγησης του René Roussillon, *Μια Εισαγωγή στην Εργασία της Πρωτογενούς Συμβολοποίησης.*

Στην παρουσίασή του, στο 49^ο Συνέδριο της Διεθνούς Ψυχαναλυτικής Εταιρείας (International Psychoanalytical Association- I.P.A.) στη Βοστώνη των Η.Π.Α., τον Ιούλιο του 2015, ο René Roussillon αναφέρεται αρχικά στην έννοια της πρωτογενούς συμβολοποίησης και στη συνέχεια παρουσιάζει κλινικό υλικό που καταδεικνύει αυτή την διεργασία .

I. Η πρωτογενής συμβολοποίηση στο πλαίσιο του συνολικού έργου του René Roussillon.

Ο Roussillon είναι μέλος της Ψυχαναλυτικής Εταιρείας του Παρισιού (Société Psychanalytique de Paris - SPP, Groupe Lyonnais) καθώς και καθηγητής Πανεπιστημίου και Διευθυντής του τμήματος Κλινικής Ψυχολογίας στο Université Lumière Lyon 2 στη Γαλλία.

Το συνολικό επιστημονικό έργο του Roussillon βασίζεται σε ορισμένους κεντρικούς άξονες. Καταρχάς, ο Roussillon υπογραμμίζει ως θεμελιακή αλλαγή στο έργο του Φρόυντ το 1920 το ότι η αρχή της επανάληψης αντικαθιστά την αρχή της ευχαρίστησης ως πρωταρχική αρχή της ψυχικής λειτουργίας. Η αρχή της ευχαρίστησης, σχετίζεται με την διαδικασία των ψυχικών συνδέσεων (psychic linking) καθώς και με την υποκειμενοποίηση (subjectivation) της εμπειρίας .

Μέσα σ' αυτό το θεωρητικό πλαίσιο, οι έννοιες του πρωτογενούς και δευτερογενούς τραύματος, της πρωτογενούς και δευτερογενούς συμβολοποίησης, και της μεταβατικότητας έχουν μέγιστη σημασία. Επίσης, η διαδικασία της **υποκειμενικής οικειοποίησης (appropriation subjective)**, καθώς και η έννοια του εύπλαστου μέσου (**malleable medium**) είναι κεντρικές και αντανakλούν την επιρροή του Winnicott στο έργο του Roussillon. Ο Roussillon ανήκει στη δεύτερη γενιά των Γάλλων ψυχαναλυτών που έχουν ασχοληθεί εκτενώς με το έργο του Winnicott, ακολουθώντας τους Anzieu, Pontalis και Green.

Για την καλύτερη ανάγνωση του παρόντος κειμένου παρατίθενται οι εξής αναφορές σε αυτές τις έννοιες.

Υποκειμενική οικειοποίηση (appropriation subjective).

Η έννοια αυτή αφορά το αποτέλεσμα της αρχής της ευχαρίστησης, η οποία αφενός συνδέει τα ψυχικά περιεχόμενα μεταξύ τους που αρχικά δεν βιώνονται ως μέρος του εαυτού, και αφετέρου οδηγεί στην ανάδυση της πρωτογενούς συμβολοποίησης, η οποία, με την σειρά της, επιτρέπει σ' αυτά τα περιεχόμενα να βιώνονται ως μέρος του εαυτού· προκύπτει δηλαδή μια *υποκειμενική οικειοποίηση*.

Εύπλαστο Μέσον (malleable medium)

Ο όρος αυτός αναφέρθηκε αρχικά από την **Marion Milner** (1987). Πρόκειται για τις λειτουργίες του μητρικού αντικείμενου, και συγκεκριμένα την ικανότητά του να μεταλλαχθεί, να καταστεί εύπλαστο, προκειμένου να ανταποκριθεί στις εσωτερικές ανάγκες και στις ενορμήσεις του βρέφους, και ειδικά στις δημιουργικές του ανάγκες. Χάρη στην «αρκετά καλή ευπλαστότητα», το μητρικό περιβάλλον μπορεί να εκπληρώσει το ρόλο του «καθρέφτη», μια αντανάκλαση που δίνει ουσία στην ναρκισσιστική αυτή λειτουργία.

Η Πρωτογενής Συμβολοποίηση.

Ο Roussillon θεωρεί ότι δύο προϋποθέσεις είναι αναγκαίες προκειμένου το βρέφος να μπορέσει να αναπτύξει την ικανότητα για την συμβολοποίηση: (α) η εμπειρία της ευχαρίστησης με το πρωταρχικό αντικείμενο, και (β) η ανάγκη να πραγματοποιηθεί μια συμβολική λειτουργία προς όφελος του βρέφους. Το παιχνίδι και η αλληλεπίδραση μεταξύ του παιδιού και των πρωταρχικών αντικειμένων είναι μέγιστης σημασίας. Επίσης, τα ενορμητικά παράγωγα του βρέφους πρέπει να αναγνωριστούν από τα αντικείμενα – καθώς η ενορμητική ζωή χρειάζεται ανταπόκριση από τα πρωταρχικά αντικείμενα.

Ο Roussillon (2001) επισημαίνει ότι τα πρώτα στάδια της εγγραφής της αναπαράστασης-πράγματος, που είναι τα αρχικά βήματα προς την υποκειμενική οικειοποίηση μιας εμπειρίας, είναι αποτέλεσμα κάποιου είδους ενεργητικού κατευνασμού, ή μιας ποσοτικής δέσμευσης, προκειμένου οι εν λόγω εγγραφές να καταστούν κάτι πέρα από ψευδαισθησιακές πραγματοποιήσεις.

Στο πλαίσιο αυτό, ο Roussillon θεωρεί ότι η **πρωτογενής συμβολοποίηση** δημιουργείται σε έναν τριαδικό χώρο όπου τα όνειρα, το παιχνίδι, και το αντικείμενο αποτελούν τρεις αλληλένδετους χώρους, μέσω των οποίων η πρώτη ύλη της εμπειρίας αναπαρίσταται και

συμβολοποιείται. Η **πρωτογενής συμβολοποίηση** επιτρέπει τη σύνδεση του αντιληπτικού ίχνους με την αναπαράσταση- πράγματος.

Η πρωτογενής μετάλλαξη αυτής της πρώτης ύλης σε αναπαραστάσεις- πράγματος αποτελεί το πρώτο στάδιο της συμβολοποίησης, δηλαδή την πρωτογενή συμβολοποίηση. Πρόκειται για αναπαραστάσεις που λαμβάνουν χώρα πριν από τις πιο σύνθετες μορφές που είναι δυνατές μέσω της χρήσης του λόγου. Χωρίς αυτή τη μορφή της συμβολικής σύνδεσης, τα αντιληπτικά ίχνη θα παρέμεναν πέραν της αρχής της ευχαρίστησης, και συνεπώς θα βρίσκονταν υπό την επιρροή της αρχής της επανάληψης.¹

II. Η Εισήγηση του Roussillon στο Συνέδριο της IPA

Η εργασία του Roussillon για την **πρωτογενή συμβολοποίηση** ξεκινά με την τοποθέτησή του σχετικά με την θεμελιώδη σημασία της έννοιας.

Θεωρεί ότι είναι μια από τις πιο γόνιμες αλλαγές που επηρεάζουν την ψυχανάλυση σήμερα. Η **πρωτογενής συμβολοποίηση** καθορίζει και την εργασία της υποκειμενοποίησης που βρίσκεται στον πυρήνα της σύγχρονης ψυχαναλυτικής πρακτικής.

Ο Roussillon αναφέρει ότι, σύμφωνα με την κλασική ψυχαναλυτική προσέγγιση, η συμβολοποίηση όπως και η αναπαραστατική δραστηριότητα παραπέμπουν στο απόν αντικείμενο. Παρατηρεί ότι ο Bion, για παράδειγμα, θεωρεί ότι ο απών μαστός είναι η αφετηρία της σκέψης. Αλλά και η Γαλλική Ψυχανάλυση συνολικά βασίζει την εργασία της αναπαράστασης στη συνάντηση με το απόν αντικείμενο.

Συνεχίζει λέγοντας ότι ενώ αυτή η τοποθέτηση είναι πολύ χρήσιμη για την κατανόηση ενός ευρέως φάσματος ψυχικών λειτουργιών, εν τούτοις παρουσιάζει δυσκολίες στην κλινική αντιμετώπιση πολλών μορφών ναρκισσιστικής παθολογίας, όπου η κατασκευή των συνδέσεων και η επένδυσή τους βρίσκονται στο επίκεντρο της οδύνης και των δυσκολιών του υποκειμένου. Αυτή η διεύρυνση της ψυχαναλυτικής μεταψυχολογίας αναζητά μια πιο πλήρη θεωρητική τοποθέτηση από αυτή που προσφέρει η κλασική θεωρία. Χρήζει δηλαδή μιας θεωρίας που αφορά σε πιο πρώιμες, αρχαιότερες πλευρές της διαδικασίας της

¹ Για μια πλήρη ανασκόπηση του έργου του Roussillon αναγνώστης μπορεί να απευθυνθεί στο άρθρο των Corsini, Gauthier, Brunet & Bienvenu (2009) *The work of Rene Roussillon: An overview of his major concepts*.

συμβολοποίησης. Αυτά τα προβληματικά συμπλέγματα δείχνουν ότι η κατασκευή της πρώιμης σύνδεσης δεν είναι «δεδομένη», δηλαδή παρούσα σε κάθε ανθρώπινη συνάντηση. Υπάρχουν αποτυχίες ή ειδικά χαρακτηριστικά στην κατασκευή της που επηρεάζουν μακροχρόνια το σύνολο της ψυχικής ζωής.

Σε τέτοιες περιπτώσεις εμφανίζονται ορισμένα «αυτιστικά, μελαγχολικά η αντικοινωνικά» στοιχεία. Το υποκείμενο καταφεύγει σε μορφές απόσυρσης ή ακόμη και απο-υποκειμενοποίησης, πλησιέστερες στην διχοτόμηση παρά στην απώθηση της υποκειμενοποίησης. Συνεπώς, είναι αναγκαίο να γίνει αναφορά στη δράση των μορφών της καταστροφικότητας που συνήθως είναι σιωπηλές αλλά ενίοτε και βίαιες. Μας αναγκάζει να επαναπροσδιορίσουμε το ζήτημα της αναπαράστασης και τη θεωρία της κατασκευής των πρώιμων συνδέσεων, καθώς και τη βάση της σύνδεσης με έναν ευρύτερο τρόπο.

Σύμφωνα με τον Roussillon, όταν σκεφτόμαστε τη δημιουργία της πρώιμης σύνδεσης, καθώς και τη συσχετιζόμενη εργασία των ειδικών της πρώιμης παιδικής ηλικίας, αναγκαζόμαστε να αντιμετωπίσουμε το ευρύτερο ερώτημα σχετικά με την ανάδυση των πρώιμων μορφών συμβολικής αναπαράστασης και να σκεφτούμε ότι οι τελευταίες δημιουργούνται εντός, και με αφετηρία τη μορφή της συνάντησης και τη μορφή της παρουσίας του αντικειμένου. Ο άνθρωπος γεννιέται εντός ενός συστήματος προ-αντιλήψεων (**preconceptions**), όπως αναφέρει και ο Bion ανάλογα με τον τύπο του ανθρώπινου περιβάλλοντος που θα συναντήσει. Πρόκειται για εν δυνάμει προ-αντιλήψεις, δηλαδή δυνατότητες όπως λέει ο Winnicott. Η αληθινή τους οικειοποίηση προϋποθέτει ότι το ανθρώπινο υποκείμενο θα συναντήσει έναν ορισμένο αριθμό αντιδράσεων από το πρώιμο περιβάλλον και ότι θα υπάρξουν ορισμένες αντιδράσεις στις πρώιμες συναντήσεις με τους άλλους. Στην αντίθετη περίπτωση, αυτές παραμένουν «νεκρά γράμματα», χάνουν δηλαδή το δημιουργικό δυναμικό τους, ή παίρνουν «εκφυλιστικές» μορφές, που δυσχεραίνουν την απαρτίωσή τους στον ψυχισμό. Οι αποτυχίες αυτών των πρώιμων συναντήσεων δημιουργούν ένα αίσθημα «πρωτογενούς ναρκισσιστικής απογοήτευσης» και κινητοποιούν μια αλληλουχία πρωτόγονων αμυντικών μηχανισμών (Fraiberg, 1991). Στη μία άκρη βλέπουμε πρώιμες μορφές απόσυρσης σε μια αυτιστική γραμμή και στην άλλη, προσπάθειες επούλωσης μέσω ενός πιο έντονου πρωτογενούς μαζοχισμού. Ανάμεσα στις δυο άκρες βρίσκονται ψυχωτικές, οριακές, διαστροφικές ή αντικοινωνικές διεργασίες.

Το ζήτημα της πρωτογενούς συμβολοποίησης.

Ο Roussillon αναφέρει ότι κατά τη δεκαετία του 1970, μια σειρά από συγγραφείς, κυρίως στη Γαλλία, αντιμέτωποι με την προβληματική της ψύχωσης, της οριακής οργάνωσης και την κλινική των βρεφών πρότειναν έννοιες οι οποίες δεν ανταποκρίνονταν ακριβώς σε ερωτήματα που εγείρονταν, αλλά εν τούτοις επέτρεπαν την επέκταση της διερεύνησης της πρωτογενούς συμβολοποίησης. Από τις πιο γνωστές είναι η έννοια του ***pictogramme*** της Aulagnier και των ***τυπικών σημαινόντων*** (signifiants formels) του Anzieu.

Αυτές οι δύο τοποθετήσεις έχουν ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά.

Καταρχάς, και οι δύο περιγράφουν διαδικασίες μεταλλαγής που είναι αναγκαίες για την πραγματοποίηση της διαδικασίας της ***υποκειμενικής οικειοποίησης (appropriation subjective)***. Συνεπώς, οι διαδικασίες αυτές βασίζονται στην αισθητηριακή κινητικότητα, δηλαδή στο σώμα της αισθητηριακής ικανότητας και στη διαδραμάτιση μιας κίνησης, που τους αποδίδει την αξία μιας διαδικασίας. Τελικά οι συγγραφείς περιγράφουν ενδο-ψυχικές ή ενδο-υποκειμενικές διαδικασίες, υπογραμμίζοντας πόσο αυτές εξαρτώνται από τις συνθήκες του εκάστοτε περιβάλλοντος. Αλλά και πάλι, στην προκειμένη περίπτωση, την εποχή όπου διατυπώθηκαν, ούτε η ενδο-υποκειμενική ούτε η ενδοψυχική προσέγγιση είχαν κερδίσει έδαφος. Η θέση της ανταπόκρισης των άλλων υποκειμενικών αντικειμένων, παρά το γεγονός ότι πράγματι προκύπτει, εντούτοις δεν αφομοιώνεται ουσιαστικά στην μετα-ψυχολογική περιγραφή. Στη συνέχεια ο Roussillon αναφέρεται σε αποσπάσματα μιας κλινικής περίπτωσης για να αναδείξει την ψυχαναλυτική εγκυρότητα αυτών των εννοιών.

Κλινικό Παράδειγμα

«Ο κ. Μ. έρχεται να με δει απογοητευμένος διότι διαπιστώνει ότι ακόμα έχει το σύμπτωμα που τον οδήγησε σε διάφορες ψυχοθεραπευτικές και ψυχαναλυτικές συνεργασίες πριν από περίπου 50 χρόνια. Παρουσιάζει συμπτώματα αναστολής στο πλαίσιο των ακαδημαϊκών εξετάσεων όπου η σκέψη του «μπλοκάρει», δεν μπορεί δηλαδή να συγκεντρωθεί και να αποδείξει τις γνώσεις του. Στην επαγγελματική του ζωή είχε παρακάμψει αυτό το εμπόδιο έχοντας γίνει εφευρέτης, έχοντας στήσει μια επιχείρηση

που εξειδικεύεται σε πολλών ειδών συστήματα σύνδεσης και ένωσης. Έχοντας δημιουργήσει μια περιουσία, πουλά την εταιρεία του και βγαίνει στη σύνταξη. Αποφασίζει να ταξιδέψει και να μάθει Ιταλικά. Όμως, όταν ξεκινά τα μαθήματα, ανακαλύπτει ότι το σύμπτωμά του υπάρχει ακόμα.

Έρχεται να με δει ως έσχατη λύση, έχοντας διαβάσει τα βιβλία μου. (Είναι αναγνώστης ψυχαναλυτικών κειμένων). Στις πρώτες συνεντεύξεις είναι «εκτός θέματος» - φοβάται ότι δεν λέει αυτά που πρέπει να πει και ότι δεν τον καταλαβαίνω. Έχει την αίσθηση ότι δυσκολεύεται να είναι ο ίδιος υποκείμενο και στη συνέχεια το να γίνει υποκείμενο εμφανίζεται ως το κεντρικό διακύβευμα της θεραπείας του.

Από αυτά που μου λέει, οι πολλαπλές ψυχαναλυτικές θεραπείες του δεν ήταν αποτελεσματικές, και εγώ προτείνω μια «δοκιμαστική θεραπεία» λίγων μηνών πρόσωπο με πρόσωπο για να διερευνήσουμε το ενδεχόμενο ότι θα μπορέσω να του προσφέρω κάτι. Μετά από δύο μήνες, επανεξετάζοντας την κατάσταση, ενόψει του γεγονότος ότι αντίθετα από τις άλλες θεραπείες «εδώ τα πράγματα λειτουργούν», μια ευαίσθητη μεταβίβαση εδραιώνεται και ξεκινάμε μια συνεργασία με συχνότητα αρχικά μια φορά την εβδομάδα που σταδιακά επεκτείνεται σε δύο, τρεις και τέσσερις φορές, ανάλογα με την διαθεσιμότητά μου.

Στις συνεδρίες είναι πολύ ζωντανός και εφευρετικός, και ο συνειρμικός λόγος του συνοδεύεται από ένα βαθμό υπο-μανίας. Μιλά πολύ γρήγορα, με άσχετες αναφορές, και συχνά καταφεύγει σε λεπτομέρειες και ατελείωτες περιγραφές. Έχω μια αίσθηση ότι με πνίγει, αναφερόμενος σε προβλήματα ένωσης στα οποία ειδικεύεται, στα μηχανήματα όπου απαιτούνται αυτές οι ενώσεις, καθώς και στις στρατηγικές εξοικονόμησης χρήματος, προκειμένου να αποφύγει άσκοπα έξοδα σε υλικά ή σε μηχανήματα. Ταυτόχρονα όταν μου τα εξηγεί όλα αυτά, δεν μοιάζει να είναι σε επαφή μαζί μου. Μιλά, αλλά -τουλάχιστον στην αρχή της συνεργασίας μας - δεν περιμένει κάποια απάντηση ή αντίδραση από εμένα. Μου δίνει την αίσθηση μιας, αυτιστικού τύπου, αποκοπής από τον άλλο. Σύντομα αναφέρει παρεμπιπτόντως ότι νιώθει μόνος, σαν να είναι σε ένα καταφύγιο, προστατευμένος από την επαφή μαζί μου, άλλα απόλυτα μόνος, χωρίς οποιαδήποτε σύνδεση με οποιονδήποτε άλλο. Έχει αφιερώσει τη ζωή του στο να εφευρίσκει «τρόπους ώστε τα αντικείμενα να κρατιούνται ενωμένα μεταξύ τους» – αντικείμενα όλων των ειδών – με τον πιο οικονομικό τρόπο. (Θα χρειαστώ κάποιο χρόνο

για να καταλάβω ότι αυτές οι αναφορές αναπαριστούν τη λύση του σχετικά με τον άκαμπο χαρακτήρα του πρώιμου περιβάλλοντός του και των ρήξεων στις συνδέσεις που χαρακτηρίζουν τα πρώτα του χρόνια ζωής).

Για ένα διάστημα στη θεραπεία μιλά έτσι « στο κενό», πεπεισμένος ότι δεν καταλαβαίνω τίποτα, ή ακόμα και ότι δεν τον ακούω, κάτι που συγκλίνει με την εμπειρία του στις σχέσεις του ιστορικά, που χαρακτηρίζονται από μια αίσθηση αποτυχίας στη συνάντηση με τον άλλο. Αισθάνεται ότι με χάνει στη μέση της συνειρμικής του ροής, ότι είναι «εκτός θέματος» και αφήνει να εννοηθεί ότι συνδέεται με έναν, αμυντικής λειτουργίας, ψευδή εαυτό. (false self). Άλλα δεν τον αφήνω να το κάνει και παρεμβαίνω συχνά ρωτώντας διάφορα σε σχέση με τους μηχανισμούς των μηχανημάτων, και με τεχνικά θέματα που δεν γνωρίζω. Με αυτό τον τρόπο, κατά τη διάρκεια των μηνών που μ' επισκέπτεται, ο κ. Μ. έχει επανειλημμένα την εμπειρία της προσπάθειάς μου να προσαρμόσω το άκουσμά μου στο συνειρμική του αναζήτηση. Σταδιακά, η εντύπωσή του αλλάζει και αρχίζει να έχει την αίσθηση της παρουσίας μου και μιας συνάντησης μαζί μου κατά τη διάρκεια των συνεδριών. Αυτή η αίσθηση τον τρομάζει λίγο, αλλά ταυτόχρονα του διακινεί μια περιέργεια. Αυτό που συνέβη με τους προηγούμενους ψυχαναλυτές του που παρέμεναν σιωπηλοί ή του έδιναν την εντύπωση ότι τους αποκοιμίζει, δεν συμβαίνει μαζί μου. Η κλινική του εικόνα αλλάζει σιγά σιγά και μπορούμε ακόμα και να συνδέσουμε την απόσυρσή του στο καταφύγιο με πρώιμες απώλειες επαφής στη σχέση του με μια ασθματική μητέρα που περνούσε πολύ χρόνο αποτραβηγμένη στον εαυτό της. Αρχίζει να νιώθει μια μεγαλύτερη σύνδεση μαζί μου και ακόμα και να κάνει συνδέσεις μεταξύ συνεδριών.

Ο Roussillon στην συνέχεια επικεντρώνεται στην ακόλουθη αλληλουχία.

Οι παρακάτω παρατηρήσεις αφορούν σε μια περίοδο μετά από την επιστροφή του κ. Μ. από διακοπές, όπου κατά την γνώμη του Roussillon, αφορούν στην προβληματική των πρώιμων μορφών συμβολοποίησης που αναφέρθηκαν προηγουμένως.

Ο κ. Μ. ξεκινά την συνεδρία αναφέροντας την αναπαράσταση ενός μωρού στην κούνια που ακούει την μητέρα του να έρχεται να δει αν κοιμάται χωρίς να εκδηλώνει την παρουσία της, παραμένοντας πίσω από την κούνια. Το μωρό δεν κοιμάται, και ακούγοντας τον ήχο μιας παρουσίας στρίβει προς κάθε κατεύθυνση για να δει ποιος είναι εκεί. (Ο κ.

Μ. μιλώντας, μιμείται την σκηνή). Μετά από λίγο λέει ότι είδε όνειρα που δείχνουν ότι πάει καλύτερα.

Όνειρο 1

Είναι δύο μισά που επαν-ενώνονται (Ο Roussillon σημειώνει ότι πρόκειται για το πρώτο τυπικό σημαίνον). Σχολιάζει ότι «αυτό συνήθως δεν ενώνεται σε εμένα». Αυτό είναι καλό, δείχνει ότι πάει καλύτερα, εξάλλου αισθάνεται καλά και γι' αυτό θέλει να συνεχίσει. Τα πράγματα γίνονται πιο ξεκάθαρα μέσα του. Είναι σαν βαθιά μέσα του να είναι σαν ένας βάλτος με λιμνάζοντα νερά, με φυσαλίδες μεθανίου κολλημένες στον πάτο. Οι φυσαλίδες ξεκολλούν και σκάνε στην επιφάνεια κι αυτό προκαλεί ανακούφιση». (Στο σημείο αυτό, ο Roussillon επισημαίνει ότι πρόκειται εδώ για άλλο ένα τυπικό σημαίνον). Ο αναλυόμενος συνεχίζει: «μια φυσαλίδα ανεβαίνει στην επιφάνεια και σκάει», κι αυτό δεν είναι ευχάριστο άλλα ανακουφίζει, είναι ευχάριστο το ότι ανακουφίζει. Τα έντερά μου καλύτερεύουν επίσης, όπως και τα αέρια (ο αναλυόμενος γελά και κάνει έναν ήχο σαν τα αέρια, κρατώντας την κοιλιά του). «Όχι, είναι πολύ καλύτερα που βγαίνουν τα αέρια, αυτό πονάει λιγότερο, ανακουφίζει».

Όνειρο 2

«Δύο σανίδες που εγκιβωτίζονται (δηλ. *ταιριάζουν-κολλάνε απολυτά*)». (Ο Roussillon θεωρεί ότι πρόκειται για άλλο ένα τυπικό σημαίνον). Φτιάχνουν ένα έλκηθρο, ανεβαίνει στο έλκηθρο και τσουλάει. Αλλά μετά από λίγο σταματά το έλκηθρο και μπορεί να ξανανέβει, να πάει προς τα πίσω. Αυτό αποδεικνύει επίσης ότι ο ασθενής πάει καλύτερα, διότι προηγουμένως το μωρό γλιστρούσε (το δείχνει να γλιστρά από τα χέρια του) και δεν σταματούσε, ενώ τώρα μπόρεσε ν' ανεβεί ξανά, να πάει προς τα πίσω. Αυτό είναι ένα σημάδι.

Πολλά τυπικά σημαίνοντα υπάρχουν στην αλληλουχία αυτή.

Τα «δύο μέρη που ενώνονται» του πρώτου ονείρου αποτελούν ένα τυπικό σημαίνον, ακόμα και «θετικού τύπου», (*ενώ ο Anzieu περιέγραφε τυπικά σημαίνοντα που συνόδευαν παθολογικές κινήσεις*). Στην προκειμένη περίπτωση πρόκειται για ένα τυπικό σημαίνον πρωτογενούς συμβολοποίησης, μια συνάντηση σε μορφή ονείρου ή μια ένωση, όπως

ορίζεται στην Ελληνική γλώσσα το *σύμβολον*. Οι διαδικασίες της συμβολοποίησης μπορούν επίσης να αναπαρασταθούν με την μορφή τυπικών σημαινόντων. Ωστόσο, η σεναριοποίηση² στο όνειρο είναι ελάχιστη - δεν υπάρχει ούτε υποκείμενο ούτε αντικείμενο- μόνο μια κίνηση, μια δράση. Αυτό που μου ήρθε στο νου κατά την διάρκεια της συνεδρίας ήταν ότι επρόκειτο ασφαλώς για μια συνεδρία επιστροφής μετά τις διακοπές και ότι, κατά κάποιο τρόπο, το όνειρο σκηνοθετούσε την «επανασύνδεσή» μας: «δύο μισά που ενώνονται».

Στη συνέχεια προκαλείται συνειρμικά μια σωματική αίσθηση η οποία μεταφράζεται σε ένα άλλο τυπικό σημαίνον «μια φυσαλίδα ανεβαίνει στην επιφάνεια και σκάει». Εμφανίζεται και με την ονοματοποιία «πρρρρρ» της εκκένωσης, συνθήκη που μετατρέπει σκηνοθετικά στον λεκτικό λόγο την κίνηση της σωματικής αίσθησης. Πρόκειται για ένα τυπικό σημαίνον εκτόνωσης, εκφόρτισης, συνδεδεμένο με το βίωμα της ευχαρίστησης. Πρόκειται όμως επίσης και για τη μορφοποίηση μιας επιστροφής υποκειμενικών εμπειριών, «κολλημένα» στο βάθος της ψυχής, τα οποία αναδύονται στην ψυχική επιφάνεια, μέσα από μια διαδικασία αυτό-αναπαράστασης της ψυχικής διαδικασίας, της «επιστροφής του διχοτομημένο, εμπειρίες που αναμιγνύονται στην κουβέντα» καθιστώντας προοδευτικά πιο πολύπλοκη την ψυχική διεργασία που πραγματοποιείται στην ανάλυση.

Αυτό διαφαίνεται περισσότερο στο δεύτερο όνειρο.

Στο δεύτερο όνειρο υπάρχουν δύο τυπικά σημαίνοντα τα «δύο σανίδες που εγκιβωτίζονται» και «γλιστρά». Το όνειρο συνδυάζει τα δύο τυπικά σημαίνοντα, αλλά προστίθεται και ένα υποκείμενο, η παρουσία του οποίου επιτρέπει τον έλεγχο της «ολίσθησης» του τυπικού σημαίνοντος και της διαδικασίας που μορφοποιεί .

Το πρώτο όνειρο και το πρώτο τυπικό σημαίνον -η πρώτη τυπική διαδικασία - απαιτούν μια διεργασία σεναριοποίησης για να αναδειχθεί το γεγονός ότι το όνειρο «αφηγείται», ότι μια συνάντηση μεταξύ μας είναι τώρα εφικτή, αποτέλεσμα της συνεργασίας των προηγούμενων μηνών. Με την εισαγωγή του υποκειμένου και του αντικειμένου, σύμφωνα με την προαναφερθείσα μέθοδο κατασκευής, θα μπορούσα να είχα πει αν αισθανόμουνα την ανάγκη *«Τώρα μπορείτε να με συναντήσετε, μπορούμε να προσεγγίσουμε ο ένας τον*

²Μετάφραση της Γαλλικής έκφρασης του Roussillon «scénarisation»

άλλο και να ενωθούμε, να ξαναβρεθούμε μετά τις διακοπές». Θα μπορούσα να είχα «σεναριοποίηση» το τυπικό σημαίνον, να το τοποθετήσω στα συμφραζόμενα και να το εγγράψω, κατ' αυτό τον τρόπο στα πλαίσια μιας αναπαράστασης, ενός σεναρίου «επανευρέσεων που μπορούν να πραγματοποιηθούν μετά από μια απουσία». Αλλά δεν αισθάνθηκα την ανάγκη να κάνω μια παρόμοια παρέμβαση, ούτε θα είχα και το χρόνο να τη διατυπώσω διότι αμέσως ήρθε το δεύτερο όνειρο που καθιστά τα πράγματα πιο σύνθετα.

Το δεύτερο όνειρο επαναλαμβάνει τη συνένωση των δυο μερών, αλλά με την βοήθεια ενός άλλου τυπικού σημαίνοντος κατασκευάζεται μια πιο σύνθετη σκηνή που σηματοδοτείται από την παρουσία του υποκειμένου. Η συνθήκη της «γλιστρά», έχει να κάνει με την σκηνοθεσία της απειλής μιας ατελείωτης πώσης («προηγουμένως δεν είχε σταματημό»), μιας πώσης που συνδέεται με τον αποχωρισμό, το βίωμα της εγκατάλειψης, όπου τον αφήνουν να πέσει, να γλιστρήσει, σύμφωνα με μια συχνή αναφορά του ασθενούς· εδώ είναι μια πώση που όμως σταματά καθοδόν, διότι το υποκείμενο παίρνει τον έλεγχο στα χέρια του και σταματά την «ολίσθηση», αντίθετα με αυτό που συνέβαινε συνήθως.

Ας επιστρέψουμε στην υπόλοιπη συνεδρία

« Υπάρχει και ένα άλλο όνειρο αλλά δεν ξέρει πώς ερμηνεύεται».

Όνειρο

Πρέπει να καταφέρει να συνδέσει όλα τα στριμμένα καλώδια μεταξύ τους που όμως έχουν κοπεί. *(Μιμείται το στριμμένο καλώδιο και δείχνει ότι υπάρχει απόσταση μεταξύ του ενός καλωδίου σε σχέση με το άλλο μισό). Προσπαθεί να τα ενώσει. (Υποψιάζομαι άλλο ένα τυπικό σημαίνον, αλλά δεν καταλαβαίνω ποιο, και σημειώνω ότι εδώ η συνάντηση δεν είναι πια εφικτή).*

Συνεχίζει « Δεν μπορείς να συνδέσεις τα καλώδια έτσι *(το δείχνει με τα χέρια του)* λόγω του στριμμένου καλωδίου *(δείχνει το στρίψιμο)*- μπορείς να τα ενώσεις κομμάτι κομμάτι. Μπορείς να βγάλεις το καλούπι, να το ισιώσεις *(το δείχνει όλο αυτό με τα χέρια του)*. Σε κάθε περίπτωση δεν μπορείς να τα ενώσεις αποδοτικά- κοστίζει πολλά λεφτά για ένα παλιομοδίτικο εργαστήριο σαν το δικό μου ερείπιο. *(Και μπαίνει σε πολύπλοκες τεχνικές*

εξηγήσεις σχετικά με τα εργαλεία και τα απαραίτητα μηχανήματα, αυτό κρατά μεγάλο χρονικό διάστημα και χάνομαι).

Αναλογίζομαι τον στρίψιμο που μου δείχνει και κάνω τη σύνδεση με το μωρό που μου έδειξε στη αρχή της συνεδρίας που έστριβε στην κούνια του προσπαθώντας να δει τη μητέρα που είχε μπει κρυφά στο δωμάτιο από πίσω. Του λέω *(το μιμούμαι με τη σειρά μου)* ότι τα μωρά στρίβουν προς την κατεύθυνση της επένδυσης, σαν τα ηλιοτρόπια που ακολουθούν τον ήλιο. Μπορεί να στρίβουν για να παραμείνουν σε επαφή με τη μητέρα, αλλά η σύνδεση είναι δύσκολη όταν η περιστροφή είναι πολύ μεγάλη και μπορεί να σπάσει *(με αυτόν τον τρόπο προσπαθώ να ξεδιπλώσω το τυπικό σημαίνον, αναδεικνύοντας ένα υποκείμενο, την ανταπόκριση του αντικείμενου και την επίδρασή του)*. Εδώ το εν λόγω τυπικό σημαίνον θα ήταν λιγότερο εκείνο της συνάντησης και περισσότερο εκείνο της ρήξης (στρίβει και σπάει). Αυτό υπονοείται στην περιγραφή του ασθενούς κι εγώ το εισάγω ως ιστορική εμπειρία, τοποθετώντας το μέσα στ πλαίσιο και στο σενάριο.

Επίσης αξιοσημείωτο είναι ότι η διαδικασία της επανένωσης -η πρόκληση του ονείρου – δεν μπορεί να γίνει παρά μόνο κομμάτι- κομμάτι. Αυτό προαναγγέλλει επίσης τι έχει «προγραμματίσει» ο ασθενής για τις μελλοντικές συνεδρίες μετά από τις διακοπές. Αν πράγματι έγινε μια επανένωση, αυτή έγινε μόνο μερικώς, και η εργασία δεν έχει ολοκληρωθεί. Η σημασία μιας τέτοιας αλληλουχίας είναι ότι επιτρέπει τη λεκτικοποίηση των τυπικών σημαινόντων καθώς και την εργασία του ονείρου και την κλινική διερεύνηση των τυπικών σημαινόντων εντός μιας πιο παραδοσιακής ψυχαναλυτικής εργασίας. Στο παράδειγμα που έδωσα, αφετηρία είναι η ανάδυση ενός τυπικού σημαίνοντος και η εργασία του ονείρου, ή, ελλείψει αυτού, η εργασία του θεραπευτή θα είναι να κατασκευάσει μια σκηνή γύρω από το τυπικό σημαίνον, βάζοντας σε σχέση ένα υποκείμενο και ένα αντικείμενο εντός ενός συγκεκριμένου πλαισίου, ικανού να εγγραφεί εντός μιας αφηγηματικής μεταδοτικής και σημαίνουσας μορφής. Είναι αναγκαίο μερικές φορές να γίνει μια αντίστροφη εργασία και να αποσπάσει κανείς από μια συνειρμικής αλυσίδα, το τυπικό σημαίνον που την οργανώνει κρυφά.

Επιστρέφω τώρα στη θεραπεία του κ. Μ. για να διερευνήσω μία άλλη πλευρά της πρωτογενούς συμβολοποίησης. Επικεντρώθηκα από την αρχή του χρόνου στο άκουσμα της πρωτογενούς συμβολοποίησης κατά τις συνεδρίες, συγκεκριμένα μέσω των τυπικών σημαινόντων που εμφανίζονται στα όνειρα και στους συνειρμούς του ασθενούς.

Θα παρουσιάσω ένα άλλο κλινικό υλικό που επικεντρώνεται σε μία άλλη πτυχή της πρωτογενούς συμβολοποίησης, μια ιδιαίζουσα μορφή του **εύπλαστου μέσου** ως αναπαράσταση πράγματος (συνεπώς μια μορφή πρωτογενούς συμβολοποίησης) της διαδικασίας της συμβολοποίησης. Προκειμένου να γίνει κατανοητό το είδος της εργασίας και να εξηγήσω με ποιο τρόπο έλαβα υπόψη μου την πρωτογενή συμβολοποίηση σε συνδυασμό με μια πιο κλασική ψυχαναλυτική εργασία, οφείλω να σας παραθέσω το κλινικό περιεχόμενο που θέλω να συζητήσω.

Οι προηγούμενες συνεδρίες, πριν από αυτές που θα συζητήσω, χαρακτηρίζονται από πολλαπλούς συνειρμούς του ασθενούς σχετικά με τις διατροφικές συνήθειές του. Συγκεκριμένα, το γεγονός ότι τρώει πολύ, ότι νιώθει υποχρεωμένος να τελειώνει όλα τα πιάτα, ακόμα κι αν χρειάζεται πολύ χρόνο για να χωνέψει ή και να αρρωστήσει. Επίσης τρώει ένα πολύ 'πικρό' λάχανο, το οποίο το προμηθεύεται από έναν συγκεκριμένο παραγωγό που το «κρατά ειδικά» γι αυτόν. Αυτό το λάχανο όμως διαταράσσει την πέψη του, δεν το χωνεύει καθόλου καλά.

Αυτές οι διατροφικές συνήθειες σταδιακά έχουν συνδεθεί με τα «πικρά» γεύματα της παιδικής του ηλικίας και τη συμπεριφορά του πατέρα του. Ο πατέρας ήταν συχνά μεθυσμένος και είχε κρίσεις οργής στο τραπέζι. Μερικές φορές η οργή του στρεφόταν προς το φαγητό (το οποίο ήταν ελάχιστο επειδή η μητέρα έκανε οικονομίες διότι ένα σημαντικό ποσό του μισθού του πατέρα, ο οποίος ήταν μηχανικός, και πήγαινε για να αγοράσει υλικό για το εργαστήριό του). Η οργή του πατέρα στρεφόταν επίσης κατά των Γερμανών (τα παιδικά του χρόνια ήταν κατά τη διάρκεια του δεύτερου παγκοσμίου πολέμου) και προς όλους τους άλλους, περιλαμβανομένων και των παιδιών που κάθονταν στο τραπέζι. Κατηγορούσε τα παιδιά χωρίς συγκεκριμένο λόγο, τα οποία ήταν έτσι ή αλλιώς τρομοκρατημένα και φοβόντουσαν τον πατέρα και την μητέρα. Σ' αυτές τις συνθήκες, η στάση του ασθενούς ήταν σε γενικές γραμμές μια στάση αποφυγής. Επικεντρωνόταν στο φαγητό, έτρωγε πολύ και τελείωνε όλα τα πιάτα σε μια προσπάθεια να αποστρέψει το βλέμμα του από τη σκηνή της πατρικής βίας. Αυτή ήταν μια μορφή απεγνωσμένης προσπάθειας να μεταβολίσει την «πίκρα» της κατάστασης, να προσπαθήσει να τη χωνέψει, ακόμα και εις βάρος του πεπτικού του συστήματος.

Οι κρίσεις οργής του πατέρα του και η δική του αντιδραστική στάση υπήρξαν συνεπώς στο επίκεντρο των τελευταίων συνεδριών. Ο ασθενής σκέφτηκε αυτά που ειπώθηκαν κατά τη συνεδρία σε σχέση με τις κρίσεις οργής του πατέρα. Συμφωνεί ότι έχει πολλές αναμνήσεις για τις κρίσεις αυτές που πάντοτε λάμβαναν χώρα γύρω από το τραπέζι.

Επίσης, κάνει πολλές συνδέσεις μεταξύ αυτών που κάνει ή έχει ο ίδιος κάνει και αυτά που έκανε επαγγελματικά ο πατέρας του. Έμπαινε στο εργαστήρι του πάτερα ενώ απαγορευόταν, αλλά έβλεπε τον πατέρα να κάνει τα πειράματά του. Ο πατέρας επίσης προσπαθούσε να εφεύρει τεχνικά συστήματα.

Σταδιακά, κατά τη διάρκεια της συνεδρίας, θυμώνει με τον εαυτό του για τις διάφορες εφευρέσεις που του έχουν κλέψει. Αναφέρεται αναλυτικά σε μία εφεύρεση ενός συστήματος που φρακάρει τους σωλήνες αερίου (βλ. τα προαναφερθέντα προβλήματα πέψης). Αρκούσε ένα στρίψιμο του σωλήνα για να μπλοκάρει και να ξεμπλοκάρει. Το εξηγεί όλο αυτό λεπτομερώς και ειδικά αναφέρει ότι δεν είχε σκεφτεί να τονίσει στην πατέντα που είχε καταχωρήσει, ότι δεν θα μπορούσε να στρίβει το καλώδιο για πολλά μέτρα. (επρόκειτο για ένα διπλό σύστημα συρματοποίησης με νήμα, αν κατάλαβα καλά. *Δεν καταλαβαίνω όλα αυτά που λέει διότι μπερδεύει τις εξηγήσεις του με αυτο-μομφές και με χειρονομίες. Περνά πολύ γρήγορα από τη μία ιδέα στην άλλη κι εγώ είμαι απορροφημένος από τους συνειρμούς για το στρίψιμο και για τον σωλήνα αερίου – έντερο και προβλήματα της πέψης του*). Αλλά πάνω από όλα είναι πολύ θυμωμένος με τον εαυτό του επειδή έχει μόλις λάβει νέα σχετικά με μία άδεια ευρεσιτεχνίας που έχει υποβάλει εδώ και 18 μήνες (δηλαδή πριν από την επανασύνδεση μαζί μου). Εδώ μπαίνει πάλι σε κάποιες πολύπλοκες εξηγήσεις και καταλαβαίνω τελικά ότι έχει υποβάλει μία ατελή πατέντα όπου δεν αξιοποίησε το γεγονός ότι το σύστημα που έχει εφεύρει διαθέτει την ιδιότητα αναδίπλωσης που θα επιτρέπει να χρησιμοποιείται για δέσιμο.

Επισήμανε το ελάχιστο βάρος του προϊόντος -είναι πάνω από πέντε φορές ελαφρύτερο από τα παραδοσιακά συστήματα αλλά με την ίδια ικανότητα αντίστασης. Αλλά όλα αυτά τα χαρακτηριστικά έχουν νόημα μόνο επειδή μπορεί να διπλωθεί και να χρησιμοποιηθεί για να δέσει τους σωλήνες και να κρατάει τα αντικείμενα ενωμένα στη θέση τους. Το είχε γράψει αυτό με μολύβι αλλά είχε ξεχάσει να το συμπεριλάβει στην οριστική αίτηση. *Παραθέτω αυτές τις λεπτομέρειες σκόπιμα για να δώσω μία εικόνα του συγκεκριμένου κλίματος των συνεδριών και πώς το πρωτογενές υλικό εμφανίζεται σε αυτό το πλαίσιο, πάντοτε αναμεμειγμένο με πιο συνηθισμένο υλικό, για παράδειγμα εδώ με την σύνδεση με την πατρική απαγόρευση να μπει στο εργαστήριό του.*

Οι Ελβετοί στην υπηρεσία ευρεσιτεχνίας, του επισήμαναν αυτή την παράληψη και του έκαναν πολλές ερωτήσεις. Ο δικηγόρος του, του είπε ότι θα χρειασθεί να υποβάλλει νέα αίτηση, αλλά ότι θα κοστίζει 2.700 ευρώ, και ότι οι απαντήσεις σ' αυτές τις ερωτήσεις θα ήταν επαρκείς. Όμως ο ίδιος δεν άκουσε τον δικηγόρο. Θεωρεί ότι χωρίς την

συγκεκριμένη διευκρίνιση, η πατέντα είναι άχρηστη. Αρκεί να μπορεί να σκεφθεί κάποιος το χαρακτηριστικό της *αναδίπλωσης* για να μπορέσει να κλέψει την εφεύρεσή του. *Το ζήτημα της δημιουργικότητάς του είναι στο επίκεντρο της συνεδρίας και το πώς το «ευρεθέν» απαλλοτριώνει το δημιουργηθέν.*

Νοιώθει έντονη οργή εναντίον του εαυτού του. Αναρωτιέται γιατί επιμένει σ' αυτή την εφεύρεση που έκανε πριν από 20 χρόνια. Εγώ νιώθω την ανάγκη, να «σώσω» την εφεύρεσή του χωρίς να ξέρω ακριβώς γιατί. Διερευνώ πώς μπορεί να σώσει την κατάσταση δεδομένου ότι η πατέντα έχει δημοσιευθεί μόλις πριν από τρεις εβδομάδες και ο ίδιος έχει τη δυνατότητα να υποβάλει καινούργια πατέντα, ακόμη και αύριο. Το μόνο που θα έχει να κάνει είναι να στείλει την διορθωμένη εκδοχή της πατέντας ώστε να επανορθώσει το λάθος. Θυμώνει μαζί μου «για κάποιον σαν και σας είναι δυνατόν, αλλά για έναν τρελό σαν εμένα» και ο θυμός του στρέφεται πάλι εναντίον του ίδιου.

PP. Είστε θυμωμένος με τον εαυτό σας όπως ήταν και ο πατέρας σας.

Η παρέμβασή μου τον ηρεμεί εν μέρει. Επιστρέφει στο ότι είχε γράψει για τα χαρακτηριστικά της πατέντας με μολύβι. Γιατί το είχε ξεχάσει αυτό;

P.P. Μιλήσατε για τις κρίσεις οργής του πατέρα σας στην αρχή της συνεδρίας, φαίνεται να είστε θυμωμένος με τον εαυτό σας όπως ήταν κι εκείνος θυμωμένος μαζί σας, ίσως επειδή αυτό το θέμα της άδειας (στα Γαλλικά υπάρχει το διπλό νόημα «διπλώνω-λυγίζω-συμμορφώνομαι») ήταν δύσκολο για σας. Όταν αντιμετωπίζατε αυτές τις κρίσεις οργής του πατέρα σας και εσείς έπρεπε να λυγίσετε αλλά ταυτόχρονα πρέπει να είχατε μία παρόρμηση εξεγέρσεις μέσα σας.

«Αυτό είναι ευφυέστατο... Ναι, αυτό πρέπει να είναι -πάντοτε ήμουν λυγισμένος, υποχωρητικός με τα πάντα. Ναι η εξέγερση μου, αυτό πρέπει να είναι».

Η συνεδρία έχει τελειώσει και φεύγοντας μου λέει «ο Lacan θα έλεγε «μου χρωστάτε χίλια ευρώ» (αναφορά στο γεγονός ότι σύμφωνα με τον ίδιο, ο Lacan χρέωνε διαφορετική τιμή ανάλογα με την ποιότητα της συνεδρίας).

Στο τέλος της συνεδρίας διερωτώμαι γιατί ήταν τόσο σημαντικό να προστατεύσω την εφεύρεσή του. Μου έρχεται εκ νέου η σκέψη ότι όταν εξηγούσε την εφεύρεση, κοιτούσε τα χέρια του και είπα στον εαυτό μου ότι παίζει, ότι αυτό είναι το παιχνίδι του, οι εφευρέσεις και οι τροποποιήσεις στις οποίες υποβάλλει το μέταλλο για να το κάνει εύπλαστο.

Και τότε κατάλαβα αυτό που δεν μπορούσα ακόμη να σκεφτώ, αυτό που ελλόχευε κάτω από την επιθυμία μου να σώσω την εφεύρεσή του, όχι μόνο το παιχνίδι του αλλά και την ικανότητά του να μετατρέψει ένα άκαμπο περιβάλλον σε ένα «εύπλαστο» περιβάλλον. Να υποχρεώσει το αντικείμενο να αναδιπλωθεί, να λυγίσει, να συμμορφωθεί όπως ο ίδιος είχε κάνει, ώστε με αυτό τον τρόπο να θριαμβεύει επάνω του, να μετατρέψει ένα άκαμπο και άχρηστο πρώιμο περιβάλλον σε ένα εύπλαστο περιβάλλον που μπορούσε να χρησιμοποιήσει για να κατασκευάζει συνδέσεις.

Ταυτόχρονα «η ξεχασμένη» λειτουργία αυτής της εφεύρεσης αποσαφηνίζεται. Αφορά στη διατήρηση της σύνδεσης με τον άκαμπο πατέρα δηλαδή επίσης μια πλευρά της συμβολοποιούσας λειτουργίας που (βλ. αρχή της συνεδρίας και τα σχόλιά του για τις πολλαπλές συνδέσεις που κάνει μεταξύ των δραστηριοτήτων του και αυτές του πατέρα).

Και τελικά σκέφτηκα ότι οι επαναλαμβανόμενες και πολλαπλές αναφορές στις εφευρέσεις του αντιπροσωπεύουν την ιστορική «λύση του» και με έναν τέτοιο τρόπο το μεταβιβάζει αυτό στις αναλυτικές συνεδρίες, προκειμένου η «λύση» να αναγνωρισθεί αλλά και για να αντικατασταθεί από μια άλλη λύση που οι επόμενες συνεδρίες θα επιβεβαιώσουν σε μεγάλο βαθμό.

Αναφέρθηκα σε αυτή την αλληλουχία του υλικού λεπτομερώς για να δείξω την σημασία της προβληματικής της πρωτογενής συμβολοποίησης στο άκουσμα κλινικού υλικού που αλλιώς δεν θα γινόταν αντιληπτό από μια ψυχαναλυτική οπτική

Οι πρώτες αλληλουχίες κλινικού υλικού αφορούσαν στην ανάδυση των τυπικών σημαινόντων στις συνεδρίες και στα όνειρα του ασθενούς. Αυτό σχετίζεται με την προοδευτική εργασία της κατασκευής των αναπαραστατικών σεναρίων ξεκινώντας από μια αναπαράσταση δράσης ή κίνησης «χωρίς υποκείμενο, ούτε αντικείμενο», η οποία γίνεται προοδευτικά κατανοητή ως μια αφηγηματική μορφή «*σχημάτων του να είναι κανείς μαζί*» (D. Stern) ως ο τρόπος με τον οποίο το υποκείμενο μεταφέρει την εμπειρία της πρωτογενούς συνάντησης με το αντικείμενο.

Η δεύτερη αλληλουχία επικεντρώνεται σε μια πτυχή των πρωτογενών μορφών συμβολοποίησης δηλαδή του μετασχηματισμού που πραγματοποιείται μέσω αισθητηριοκινητικού παιχνιδιού. Εδώ βρίσκουμε μία άλλη πτυχή της διαδικασίας της πρωτογενούς συμβολοποίησης που δεν επικεντρώνεται μόνο σε μία πρωτο-αφηγηματική

μορφή μιας ιστορίας του παρελθόντος, αλλά αντιθέτως, εστιάζει στην μεταλλαγή του ιστορικού δεδομένου σε μία μορφή που χρησιμοποιεί το υποκείμενο προκειμένου να «καταστεί υποκείμενο» και να οικειοποιηθεί την ιστορία του. Μεταξύ των δύο, έχουμε επίσης υπογραμμίσει τη σημασία στις πρωτογενείς μορφές συμβολοποίησης, μιας αυτοαναπαράστασης των ψυχικών διεργασιών και συγκεκριμένα των ψυχικών διεργασιών του μετασχηματισμού, γεγονός που ενισχύει την υπόθεση του Φρόυντ σχετικά με την έννοια του πρωταρχικού ανιμισμού με τον θεμελιακό χαρακτήρα του. Από αυτήν την άποψη, ενδέχεται η πρωτογενής συμβολοποίηση και η διαδικασία υποκειμενοποίησης να είναι συνδεδεμένες και είναι θεμελιακές ως προς τη διαδικασία του «γίνομαι υποκείμενο» του μικρού παιδιού και στη συνέχεια οποιουδήποτε υποκειμένου.

Υποστηρίζω από το 1983 (και το επανέλαβα το 1991) ότι η συμβολοποίηση και οι διεργασίες ψυχικών μετασχηματισμών που συνεπάγονται, βασίζονται στην αναπαράσταση πράγματος ενός εύπλαστου μέσου (*médium malléable*) που προέρχεται από τη συνάντηση με ένα επαρκώς προσαρμοστικό και ευέλικτο μητρικό περιβάλλον, ικανό να προσαρμόζεται στις ψυχικές ανάγκες του νεογέννητου. Όταν το πρώιμο περιβάλλον αποδεικνύεται άκαμπο και μη προσαρμοστικό και τείνει να κάνει το μωρό να λυγίζει προς τις δικές του απαιτήσεις, αντί να προσαρμόζεται στις ανάγκες του βρέφους, δηλαδή όταν η πρωταρχική σχέση τείνει να αντιστρέφει τις αναγκαίες προϋποθέσεις, τότε η πρωτογενής συμβολοποίηση δυσχεραίνεται. Η προσπάθεια του υποκειμένου να «γίνει υποκείμενο» θα είναι άμεσα συνυφασμένη με την προσπάθειά του να μεταμορφώσει με κάθε κόστος αυτό το άκαμπο περιβάλλον σε εύπλαστο. Για παράδειγμα, αυτό είναι ξεκάθαρο στη γλυπτική, το ότι ξεκινά με ένα σκληρό υλικό και το μετασχηματίζει ώσπου να είναι ικανό να δεχτεί μια αναπαράσταση. Αλλά όταν αυτή η εργασία αποτυγχάνει, τότε το υποκείμενο αναδιπλώνεται στον εαυτό του σε ένα εσωτερικό καταφύγιο. Προσπαθεί να προστατευθεί από τη συνάντηση με ένα αντικείμενο που του δίνει την εντύπωση ότι καμία δράση (εκ μέρους του υποκειμένου) δεν μπορεί να έχει κάποια επίδραση πάνω του.

Συνοψίζοντας, θέλω να υπογραμμίσω ότι η **πρωτογενής συμβολοποίηση** είναι η διαδικασία περάσματος από «την πρώτη ύλη» της εμπειρίας του μνημονικού αντιληπτικού ίχνος – της ενορμητικής ώσης, ή ακόμη του ψυχικού αντιπροσώπου της ενόρμησης κατά τον Φρόυντ – η οποία φέρει το αισθητηριοκινητικό ίχνος του αντίκτυπου της συνάντησης του υποκειμένου με το αντικείμενο, στη δυνατότητα δημιουργίας ενός σεναρίου, ικανού να «γίνει λόγος», ικανού να γίνει αφήγηση σε ένα άλλο υποκείμενο, ώστε να μοιραστεί και να αναγνωριστεί από ένα άλλο υποκείμενο και συνεπώς να ενσωματωθεί στην

υποκειμενικότητα. Ωστόσο μια τέτοια διαδικασία, αν πράγματι μπορεί κάποια στιγμή να γίνει αυτόνομη, δεν μπορεί να επιτευχθεί τον πρώτο καιρό παρά μόνο αν υπάρχει ένα «ήδη παρόν υποκείμενο», ικανό να μοιραστεί και να αναγνωρίσει την εν λόγω διαδικασία. Ο κ. Μ. προσπάθησε να αλλάξει καταναγκαστικά το δύσκαμπτο περιβάλλον της πρώιμης ηλικίας του, παραβλέποντας τις προκλήσεις αυτού του «πάθους» της ζωής του, μέχρι η ανάλυση να τον καταστήσει ικανό να οικειοποιηθεί το νόημα αυτού που αποτελούσε τη μεγάλη περιπέτεια της ζωής του.

Βιβλιογραφία

Casoni, D., Gauthier, M., Brunet, L., Bienvenu, J. (2009). The Work of René Roussillon: An Overview of His Major Concepts. *Canadian J. Psychoanalysis*.

Fraiberg, S. (1991) *Les Anees Magiques*. Presses Universitaires France, Paris France

Milner, M. (1987). *The Suppressed Madness of Sane Men: Forty-four Years of Exploring Psychoanalysis*. New Library of Psychoanalysis, 3:1-297. London and New York: Tavistock Publications.

Roussillon, R. (2001). La question de la recherche et la psychanalyse : premiers repères épistémologiques. *Rev. Belg Psychanal.*, 38:43-52.

Άννα Χριστοπούλου

Ελληνική Ψυχαναλυτική Εταιρεία,

Συζήτηση της παρουσίασης της Άννας Χριστοπούλου για το κείμενο του R. Roussillon

Η Α. Χριστοπούλου απέδωσε τη σκέψη του R. Roussillon για την πρωταρχική συμβολοποίηση αναφερόμενη διεξοδικά και επιμελώς στις συνεδρίες ενός αναλυόμενου του R. Roussillon. Ο αναλυτής, καλείται να δώσει ερμηνείες και να κάνει κατασκευές, ώστε να επιτευχθεί και η συμβολοποίηση αρχαϊκών βιωμάτων που διηθούν την ψυχική λειτουργία του αναλυόμενου και εμφανίζονται με κάποιες μορφές και στην αναλυτική σκηνή. Ο συγκεκριμένος αναλυόμενος έχει προηγούμενες αναλυτικές εμπειρίες, οι οποίες δεν κρίνονται επιτυχημένες από τον ίδιο. Η συζήτηση που ακολούθησε την παρουσίαση είχε θεωρητικές αναφορές γύρω από το σημαίνον και την κατασκευή αυτού, το οποίο θα ενώσει τα ίχνη της αρχικής αισθητηριακής εμπειρίας με την αναπαράσταση

πράγματος και λέξης. Έγιναν, ακόμα, αναφορές και σε επιμέρους σημεία του κλινικού υλικού και διατυπώθηκαν προτάσεις από τους παρευρισκόμενους.

Ο Α. Αλεξανδρίδης αναφέρθηκε στην επιρροή του Λακάν σε εκείνους τους μαθητές του, οι οποίοι διαφοροποιήθηκαν και έφτιαξαν την Α.Ρ. Φ. (Association Psychanalytique de France), όπως ήταν η Ρ. Aulagnier και ο D. Anzieu. Σε αντίθεση με τον δάσκαλό τους, για εκείνους το «σημαίνον» δεν ανάγεται σε γλωσσικό σύστημα, δεν είναι γλωσσικό, αλλά της τάξης της αναπαράστασης πράγματος.

“Signifiants formels” για τον Anzieu: όχι μόνο αναπαραστάσεις πράγματος και λέξης, αλλά και μορφής (forme).

“Signifiants d’identité” για την Ρ. Aulagnier: όλα τα σημαίνοντα δεν είναι εξίσου σημαντικά, δεν συνιστούν ταυτότητα, ομοιότητα με το αρχαϊκό βίωμα.

“Signifiants de démarcation” για τον G. Rosolato, προγλωσσικά σημαίνοντα.

Ο J. Laplanche θα μιλήσει για «messages énigmatiques», αινιγματικά μηνύματα, όχι σημαίνοντα. Ενδοβλημένα στοιχεία (introjected elements) που χρειάζεται να μεταφραστούν.

Ο Α. Αλεξανδρίδης αναφέρθηκε και στην έμφαση που δόθηκε από αυτούς τους αναλυτές στο μητρικό αντικείμενο, σε αντίθεση με την παράδοση του λακανικού «ονόματος του πατέρα», τρόπος να αντιπαρατεθούν και στον maître/Κύριο, που ήταν για αυτούς ο J. Lacan.

Έτσι, ο D. Anzieu, ο οποίος ξεκίνησε την εργασία του με ομάδες, στις οποίες απέδιδε το ρόλο του περιέχοντος αντικειμένου, θα διαμορφώσει στη συνέχεια τη θεωρία σε σχέση με το πρωταρχικό αντικείμενο, η γνωστή έννοιά του του «Εγώ-δέρματος» (Moi-peau): συνεχές δέρματος ανάμεσα στη μητέρα και στο παιδί. Ακολουθούν ο χωρισμός, η διαφοροποίηση και η ταυτότητα. Σε αυτό το συνεχές τα πρώτα «σημαίνοντα» που έρχονται είναι από το σώμα, οι «αναπαραστάσεις σώματος». Το πρωταρχικό αντικείμενο, και αργότερα ο αναλυτής στη θέση του, τα αναγνωρίζει, ξέρει ότι δεν είναι δικά του ή είναι και δικά του (μεταβατικός χώρος κατά Winnicott). Ο αναλυτής καλείται να αντέχει ότι βρίσκονται ανάμεσα σε εκείνον και τον αναλυόμενο.

Σε αυτή την κατεύθυνση, το υλικό του αναλυόμενου του R. Roussillon που αφορούσε τα δύο μισά (deux moitiés), θα μπορούσε να είχε αποδοθεί, λέει ο Αλεξανδρίδης, ως deux moitiés, λογοπαίγνιο που χρησιμοποιεί τη λέξη “moi”, «εγώ», δύο εγώ-μέρη.

Σε αυτό προσθέτει η Κ. Συνοδινού ότι θα μπορούσε επίσης να αποδοθεί με το “deux moitiés”, λογοπαίγνιο που εισάγει και τον τρίτο, tiers, δύο «εγώ-τρίτος».

Ο Κ. Μπαζαρίδης αναφέρθηκε με τη σειρά του στην αναζήτηση της σύνδεσης του συμβόλου με το αισθητηριακό βίωμα, μέσω δύο αναλυτριών, την J. Chasseguet-Smirgel και την J. Mac Dougall. Ενώ η πρώτη θεωρούσε αδύνατη την ένωσή τους, η δεύτερη θεωρούσε ότι θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί η πρωταρχική σκηνή και οι κατασκευές που θα μπορούσαν να φτιαχτούν γύρω από αυτήν ως μια πρωτο-ένωση, που θα μπορούσε να σχηματιστεί την ένωση του πρωταρχικού βιώματος και της μορφής του στο σήμερα (τηλεφωνικό καλώδιο για τον αναλυόμενο αυτόν;).

Εντοπίζεται ακόμα η απουσία του πατέρα από τις ερμηνείες του αναλυτή, από τον οποίο δεν λείπουν εν γένει αυτές οι αναφορές. Γιατί να μην αναφερθεί σε αυτόν και στη σεξουαλικότητα; Δίνεται έμφαση στο μητρικό αντικείμενο, στη μητέρα, η οποία λειτουργεί ως αντηχείο των σωματοψυχικών μηνυμάτων του παιδιού, μεταβολίζοντάς τα για αυτό, συχνά δραματοποιώντας τα, διατηρώντας πάντα την πατρική αναφορά μέσα της.

Η Ι. Παναγιωτοπούλου αναφέρεται στις προηγούμενες αναλύσεις και διερωτήθηκε, όπως και άλλοι (Α. Χριστοπούλου, Κ. Συνοδινού) για αυτές. Τι διαφορετικό συμβαίνει σε αυτήν την ανάλυση. Σε προηγούμενες, ο αναλυόμενος μεταφέρει την κούραση των αναλυτών του. Θα μπορούσε να θεωρήσει κανείς ότι όλα είχαν ήδη εξαντληθεί, αν δεν διαπίστωνε πόσα πολλά επανέρχονται. Μοιάζει εδώ να διαφοροποιείται η στάση του αναλυτή, ο οποίος απαντάει μέσα από στοιχεία της αντίληψης. Ο αναλυτής ψάχνει, και εμείς μαζί του, να βρούμε ποιο είναι το πέρασμα που από το επίκαιρο στην ιστορικότητα: η απάντηση έρχεται από το πρωτο-συμβολικό, τη σύνδεση πολλών νέων ποιοτήτων στην ψυχική πραγματικότητα. Η πρωταρχική μητέρα θα ξαναβρεθεί ή θα βρεθεί μέσω της αισθητηριακότητας. Το σχόλιο αυτό υποκινεί την Α. Χριστοπούλου να μιλήσει για την ενσυναίσθηση και ευπλαστότητα του αναλυτή, η οποία αντανάκλαται στις παρεμβάσεις αυτού του αναλυτή, ψυχικές ποιότητες που απαιτούν, κατά τη γνώμη της, την τοποθέτηση του σε μια μητρική πλευρά.

Η συζήτηση τελειώνει με το σχόλιο του Α. Αλεξανδρίδη για την αναγκαιότητα να αναπτυχθεί η αφηγηματικότητα, η «σεναριοποίηση». Συνδέει την αφήγηση με την «λειτουργία άλφα» του Βιον, ως μια θηλυκής τάξης λειτουργία, σε αντίθεση με την ερμηνεία που «δίνω, δίνεται», μιας αρσενικής, φαλλικής τάξης λειτουργία. Το πρωταρχικό αντικείμενο που δίνει λόγο εισάγεται με φαλλό. Σε συνθήκες παλινδρόμησης σε στάδια αρχαϊκής σεξουαλικότητας, ο αναλυτής γίνεται τερατώδης, ιδίως αν καλείται να λειτουργήσει μόνο φαλλικά. Το βρέφος αντίστοιχα είχε γίνει τερατώδες προς τη μητέρα (Κ. Συνοδινού).

(Στη συζήτηση έλαβαν μέρος οι κυρίες Ι. Παναγιωτοπούλου, Κ. Συνοδινού, Κ. Συντελή, Α. Χριστοπούλου και οι κύριοι Α. Αλεξανδρίδης και Κ. Μπαζαρίδης.)

Καταγραφή και απόδοση

Δ. Εμπέογλου